

CU PRIVIRE LA EDITAREA CLASICILOR NOȘTRI

— Probleme de textologie —

DE

G. PIENESCU

I

Noțiunea de textologie — disciplină filologică care are ca obiect pregătirea pentru tipar a textelor clasice în forma lor autentică — este relativ recentă și, pînă acum, de restrînsă circulație în vocabularul nostru științific.

Deși utilitatea acestei științe a fost simțită în trecut de clasicii culturii noastre, ca o consecință a dezvoltării disciplinelor filologice¹ și, cu toate că în accepțiunea ei tehnică a fost — cu dibuiri, ezitări și greșeli — aplicată, despre o istorie ca atare a textologiei românești nu poate fi vorba. Cărturari patrioți, cu dragoste de progres, de adevăr și de frumos, — M. Kogălniceanu, V. Alecsandri, N. Bălcescu, August Treboniu Laurian, T. Cipariu, B. P. Hasdeu, A. I. Odobescu și în timpurile mai apropiate nouă Em. Gîrleanu, M. Gaster

¹ A. I. Odobescu, în raportul său academic din 1877 despre «Reviziunea Dicționarului Academiei» atrăgea atenția asupra principalei dificultăți pe care o întîmpinau membrii Comisiunii lexicografice a dicționarului — inexistența unor ediții critice a operelor literare clasice — și recomanda tipărirea lor: «Socotim... că a retipări în edițiuni critice și înzestrate cu glosare speciale și cu indice și note lexicografice, principalele opere literare ale secolilor trecuți, — și anume, unele din cărțile românești ale *diaconului Coresi*, din tipărițile în limba națională făcute în Ardeal sub George Racotzi, în Țara Românească sub Matei Basarab și în Moldova sub Vasile Lupu, din scrierile mitropoliților *Varlaam*, *Dosoftei* și *Antim*, din operele *Urechilor*, *Costinilor*, *Grecenilor* și *Cantemirilor*, precum poate și chiar unele documente din aceleași epoci, încă inedite, — este a așterne, pentru folosul tuturor literaților romîni, stratul cel mai temeinic al edificiului istoriei noastre limbicte». (Scrieri literare și istorice, București, 1887, vol. II, p. 401—402).

sau N. Cartoajan,¹ pentru a nu aminti decît pe cei mai cunoscuți, — biruind prin importante sacrificii materiale inerția culturală a oficialității reacționare « au suflat colbul » de pe cronicile cărunte ale evoluției noastre spirituale, punîndu-le la îndemîna cititorilor. Rezultatele osîrdiei lor de editori, deși izvorîte din nobile sentimente, nu pot fi considerate — cu unele excepții — opere filologice, ne mai corespunzînd exigențelor actuale ale acestei discipline. Ele rămîn a fi simple documente bibliografice ale istoriei literare.

Singurul filolog român care a consacrat, în trecut, un studiu de specialitate complexelor și dificilelor probleme pe care le ridică stabilirea textului autentic al unei opere clasice și care a adus contribuții originale, indicînd totodată metode valabile și azi, a fost savantul elenist D. Russo în « Critica textelor și tehnica edițiilor »¹.

Deși relativ veche, lucrarea lui D. Russo nu a fost însă, din păcate, decît arareori utilizată.

Sînt cunoscute filologilor erorile pe care le conține majoritatea edițiilor postume ale operelor clasicele noastre apărute în casele de editură burgheze. Economia articolului nu ne permite înșiruirea lor. Pentru a nu lăsa însă afirmația să plutească în abstract, vom da un exemplu. Să considerăm, de pildă, ediția Cezar Bolliac « Meditații și poezii », București, Minerva 1915, care reproduce ediția « Colecțiune de poezii vechi și nouă », București, Ed. Socec [1857]. Semnalăm doar cîteva lecțiuni eronate:

Ed. Socec [1857]

Ed. Minerva 1915.

boală	boltă
păstrāv	păstor
raza	paza
portî	noptî
ciute	sute
piei	tei
rostești	postești
mînă	mamă
deșărtăciunea	deșteptăciunea
voce	vorbe
cruda-i ghiară	coada-i ghiară
să-nvie	să-mbie
pe buze-i	pe roze-i

Uneori editorul a omis versuri întregi, știrbind astfel autenticitatea textului poeziilor²:

[Adevărul] « Îl știe cel ce zboară pe-aripile puterii ?

Îl știe'l de adoarme-n brațele plăcerii.

În fund-unui palat ? »

(ADEVĂRUL)

¹ Lucrarea a apărut în « Buletinul comisiei istorice a Romîniei », 1, (1915), p. 5—100 și a fost reprodușă de două ori, întîi în extras în 1921 și a doua oară în D. Russo, Studii istorice greco-romîne, Opere postume, București, 1939, vol. II, p. 543—644.

² Cursivul indică versul omis.

« Eupatrizii din vechime se zic astăzi evgheniști
Și pe vechile principii, *ortodoxi și monarhiști* ».

(LA MAIOR ION VOINESCU II)

« Dryden gîrbov, alb de vîrstă, în neajungere murind,
Îl vedem în disperare-i cerul, stelele privind,
Rătăcind pe-astrologie să se poată mîngăia ».

(Ibidem)

« Vom vedea un lanț de chinuri printre care au trecut
Ăști martiri¹ de cînd e lumea. Temnițe și sugrumări,
Goana, lanțul au fost plata l-ale lor cerești cîntări ».

(Ibidem)

« Cine stă din lucru numaidecît piere;
Viermii fac mătase; albinele miere;
Cîinii păzesc turme, oile ne-mbracă; »

(LA UN COPIL)

Împotriva unor astfel de denaturări a textelor clasice, denaturări care au la bază improvizația și arbitrariul trebuie să lupte astăzi filologii noștri pentru a da cititorilor imaginea reală a gîndirii marilor noștri scriitori din trecut. Această primordială îndatorire patriotică se conjugă cu aceea de a oferi lingviștilor și istoricilor literari texte autentice, în ediții critice, pe baza cărora să poată fi întreprinse studii științifice de istorie literară și de lingvistică, să poată fi elaborate dicționarele și atît de necesara gramatică istorică a limbii romîne. Sensul politic al acestei îndatoriri este indicat de unul din obiectivele de seamă ale revoluției noastre culturale: valorificarea critică — făcută pe baze științifice — a moștenirii literare pe care ne-au lăsat-o acei scriitori care în veacurile apuse și-au pus cunoștințele și talentul lor în slujba năzuinței populare de propășire.

II

În regimul nostru de democrație populară, editarea clasicii constituie o importantă problemă de stat.

În ultimii cinci ani s-au obținut în acest domeniu succese promițătoare. Ele se datoresc sprijinului direct și multilateral pe care Partidul Muncitoresc Român și Guvernul l-au acordat editurilor, precum și hărniciei cadrelor științifice din institutele de învățămînt superior, din institutele Academiei R.P.R. și redactorilor Editurii de stat pentru literatură și artă și ai Editurii tineretului. Aceste două mari edituri au pus la îndemîna maselor de cititori, într-un tiraj mare, una sau mai multe ediții din operele clasice ale scriitorilor I. Budai-Deleanu, Dinicu Golescu, A. Pann, C. Negruzzi, A. Russo, M. Kogălniceanu, N. Bălcescu, V. Alecsandri, N. Filimon, A. Odobescu, I. Ghica, B. P. Hasdeu, I. Creangă, I. Slavici, M. Eminescu, I. L. Caragiale, A. Vlahuță, G. Coșbuc. etc.

Scopul acestei uriașe strădanii este educarea poporului nostru și în special a tinerelor generații în spiritul nobilei mîndrii patriotice care-l îndemna pe

¹ Poeții și oamenii de știință.

cronicar să exclame: « *Nasc și în Moldova oameni!* », adică în spiritul dragostei și respectului pentru tezaurul cultural-ideologic și politic pe care ni l-au lăsat străbunii.

O analiză cât de sumară a edițiilor de opere clasice românești apărute din 1948 pînă azi relevă o remarcabilă îmbunătățire a muncii de pregătire științifică a textelor clasice, ceea ce înseamnă o creștere a nivelului profesional al tinerilor noștri editori și redactori din edituri.

Totuși nu se poate afirma că edițiile clasicilor romîni apărute în ultimii cinci ani satisfac întotdeauna exigențele științifice, că oferă maselor de cititori și cercetătorilor științifici — lingviști, istorici și critici literari — imaginea reală a operei clasice, textul ei autentic, că prin ele s-a atins unul din țelurile principale ale muncii textologului: înlocuirea edițiilor originale devenite cu timpul volume rare și în consecință inaccesibile majorității cititorilor. Această situație, inadmisibilă în regimul nostru de democrație populară care creează condițiile necesare desfășurării muncii științifice, se datorește, în primul rînd, colectivelor de muncă din instituțiile de cultură care participă la editarea textelor clasice, lipsei lor de preocupare pentru problemele textologiei. De asemenea trebuie să menționăm că nici revistele literare și, încă mai puțin, gazetele nu au înțeles importanța editării textelor clasice în forma lor autentică, mărginindu-se să publice articole generale asupra operei scriitorului clasic editat sau să reproducă în notițe bibliografice, cu sintaxă proprie uneori, « nota asupra ediției » ce precede îndeobște textul.

Însemnătatea stabilirii textului clasic în forma lui autentică a fost relevată în Uniunea Sovietică de presa de partid care a criticat unele lipsuri ale editorilor și redactorilor în pregătirea științifică a edițiilor de opere clasice. A avut loc o amplă și serioasă discuție în jurul problemelor textologiei la care au participat filologi ca B. Meilah, D. Blagoi, An. Tarasenkov, S. Makogonenko, N. K. Guzdii, V. A. Jdanov ș.a. Fără a fi epuizat problemele complexe și variatele implicații ale acestei discipline, discuțiile au făcut posibilă generalizarea cîtorva procedee tehnice a căror valabilitate științifică a fost verificată prin practică.

Pentru lichidarea rămînerii în urmă în domeniul textologiei, o dezbateră similară cu aceea care a avut loc în U.R.S.S., precum și recenzarea severă de către specialiști a edițiilor de opere clasice apărute în ultimii ani ar fi extrem de utile și la noi.

Scopul primordial al articolului de față este de a fi un punct de plecare pentru această necesară dezbateră; în subsidiar, ne propunem să comunicăm unele observații desprinse din practica pregătirii edițiilor de opere clasice.

III

Obiectul de căpetenie al muncii textologului trebuie să fie restabilirea textului autentic al operei de editat. Munca este de obicei dificilă, solicitînd

nu numai o deosebită atenție și conștiinciozitate, dar și bogate cunoștințe de lingvistică, istorie literară, estetică și istorie.

Textologii sovietici sînt de acord cu principiul că în munca de restabilire a textului autentic, editorul¹ trebuie să considere, în genere, ca text de bază, definitiv, ultima ediție originală sau ultima variantă a manuscrisului autograf, care, în general, se presupune că reprezintă « ultima voință » a scriitorului, expresia fidelă a gândirii și artei sale.

Această normă textologică fundamentală, justificată de dialectica procesului de creație, nu a fost însă totdeauna recunoscută. Ea s-a cristalizat în lupta împotriva subiectivismului. Unii editori, partizani ai creației « spontane » a operei literare, au recomandat și mai recomandă și azi considerarea primului manuscris autograf sau a ediției princeps ca unică expresie valabilă a actului creator. Alții, intuind lipsa de fundament rațional a acestui « principiu », au indicat ca « metodă » pentru restabilirea textului autentic, colaționarea manuscriselor autografe și a edițiilor originale și apoi întocmirea unui text combinat. Totuși, nici aceștia nu reușeau să iasă din granițele subiectivismului. Această poziție a fost adoptată fățiș cu deosebire de editorii estetizanți care, « stilizînd » textele clasice au deformat imaginea creatorului, singura interesantă atît pentru cititor cît și pentru omul de știință.

Tocmai pentru a înlătura orice fel de imixtiuni — intervenții ale copiștilor, erori de tipar ș.a. — străine de voința scriitorului, se recomandă ca principală metodă de restabilire a textului autentic colaționarea ultimei ediții originale cu corecturile și toate edițiile originale și preoriginale precum și cu variantele autografe ale manuscriselor și copiile după manuscrisele autografe corectate de scriitor. Aceste operațiuni sînt necesare deoarece practica editorială a dovedit că, uneori, scriitorul, fie că nu și-a îngrijit personal ultima ediție a operelor sale, fie că, știindu-și aproape pe de rost textul, nu a observat erorile copiștilor, corectorilor și tipografilor. Acestor eventuale cauze ale lipsurilor ultimei ediții originale se adaugă cîteodată cenzurarea politică a textului fie de cenzură, fie de însuși scriitor — « autocenzură » — care, pentru a face posibilă publicarea operei, a renunțat la unele pasaje ce aveau rostul de a preciza tendința politică. Colaționarea ultimei ediții originale cu corecturile, edițiile originale anterioare și preoriginale, precum și cu manuscrisele autografe sau copiile văzute de scriitor nu trebuie să-l ducă însă pe editor la prelucrarea textului din variante sau la păstrarea cu titlu de variante a grafiilor la

¹ Pentru claritatea discuției explicăm aci cîteva termeni pe care-i utilizăm în cuprinsul articolului: — **editor** cel care se ocupă de pregătirea pentru tipar a unui text clasic; **manuscris-autograf** — orice text scris de mîna autorului; **ediție originală** — orice ediție apărută în timpul vieții autorului; **ediție preoriginală** — scrierile publicate pentru prima oară în periodice, acte academice, miscelane; **ediție princeps** — prima ediție a unui text; **glosă** — cuvînt scris între linii sau pe marginea unui text, cu rostul de a explica cuvintele cu înțeles obscur; **lecțiune** — felul în care se citește un text.

modă într-un anumit moment istoric, ci la restabilirea textului autentic. Aceasta implică perfectă cunoaștere nu numai a limbii scriitorului a cărui operă își propune s-o editeze, o bună cunoaștere a limbii literare și vorbite a timpului și a ariei lingvistice respective, dar și cunoașterea temeinică a istoriei limbii românești. Numai pe baza unor asemenea serioase cunoștințe el va putea deosebi realitatea lingvistică de grafie și-ș va putea da seama care sînt variantele reale, stilistice, singurele care interesează atît pe cititorul obișnuit cit și pe omul de știință. Numai aceste variante pot face obiectul aparatului critic, din confruntarea lor cu textul autentic cititorul putînd aprecia evoluția creatorului. În cazul în care scriitorul nu a reușit să-și editeze opera în timpul vieții, se consideră text de bază ultima variantă a manuscrisului autograf, din care se exclud, prin colaționare și analiză grafică și lingvistică intervențiile copiștilor și glosele eventualilor lectori.

O dată restabilit textul autentic, editorul trebuie să urmărească îmbogățirea ediției cu note istorice și gramaticale, glosar, bibliografia scriitorului și eventual bibliografia critică asupra operei editate. După încheierea acestor operațiuni se recomandă redactarea unei « note asupra ediției » în care trebuie să se menționeze edițiile originale, preoriginale și manuscrisele colaționate și să se indice modificările ortografice pe care le-a efectuat editorul.

Deși au surse diferite, erorile metodologice duc în textologie la același grav rezultat: lipsa de autenticitate a ediției. Diletantismul, arbitrajul, aplicarea inconsecventă a normelor generale enunțate mai sus, au același efect ca și lipsa de exeperiență și insuficienta cultură filologică generală și de specialitate. Un exemplu edificator în acest sens îl oferă edițiile poemei eroicomiche « Țiganiada » de I. Budai-Deleanu îngrijite de Gh. Cardaș. Deși editorul considerînd ca text definitiv ultima variantă a manuscrisului autograf (Bibl. Acad. R.P.R., ms. nr. 2429) a respectat una din normele fundamentale ale textologiei, ediția sa conține nenumărate erori care fac ininteligibile unele propoziții, deformînd totodată și multe imagini artistice. Erorile cuprinse în aceste două ediții își au izvorul în insuficienta cunoaștere de către editor a grafiei chirilice și în necunoașterea particularităților lingvistice regionale și a arhaismelor lexicale, sintactice, morfologice și fonetice pe care le-a utilizat I. Budai-Deleanu.

În același timp, lui Gh. Cardaș i se poate imputa îndeosebi în ediția a doua a « Țiganiadei », o altă eroare, aceea de a fi « modernizat » textul. Asemenea « luare de atitudine » față de textele vechi, pentru a le face « inteligibile » — caracteristică diletanților — este neștiințifică și inutilă, limba română nesuferind în decursul veacurilor transformări radicale, sintactice, morfologice și fonetice, de natură a face de neînțeles, pentru cititorul de azi, un text, fie el, chiar din secolul al XVI-lea.

O altă serie de greșeli se strecoară în edițiile operelor clasice din cauza necolaționării ultimei ediții originale cu toate edițiile originale și preoriginale. Unii

filologi mai continuă și astăzi să creadă că « fotografierea » ultimei ediții originale este suficientă pentru a reda un text autentic. După acest « principiu » a fost redactat, în parte, volumul I de « Opere » de I. Slavici apărut în Editura de stat pentru literatură și artă în 1952, deși în nota de la sfârșitul volumului I (pag. 393) se afirmă: « pentru nuvelele «Popa Tanda», «Budulea Taichii», «Moara cu noroc» și «Comoara» s-a folosit ca text de bază ediția a IV-a apărută la Cartea Românească în 1921 » ediție ce a fost colaționată cu edițiile 1892 — 1896 și 1907. O repetare fie numai parțială a acestei operațiuni face evidentă eroarea fundamentală care viciază textele nuvelor citate din ediția E.S.P.L.A. 1952. Ea constă în considerarea ediției din 1921 ca ediție de bază. Dacă editorul nu s-ar fi mulțumit numai cu însușirea mecanică a normelor textologice fundamentale a priorității ultimei ediții originale și ar fi apreciat critic textul ediției din 1921, în urma unei serioase cercetări a biografiei și bibliografiei scriitorului și a unei riguroase colaționări a ultimei ediții originale cu toate edițiile originale și preoriginale — operație care nu a fost efectuată și-ar fi dat seama că ediția din 1921 nu poate fi considerată ca ediție de bază pentru restabilirea textului autentic. În 1921, I. Slavici avea vârsta de 73 de ani și e de presupus că nu a mai corectat paginile nuvelor, lăsând această migăloasă treabă în sarcina corecturii tipografice. Altfel nu se explică numeroasele greșeli de tipar și omisiuni pe care le conține ediția din 1921. Iată câteva exemple extrase prin confruntarea ediției E.S.P.L.A. 1952 cu Ed. Minerva 1907, exemple care demonstrează, credem, că ediția din 1921, Cartea Românească nu poate fi considerată ca reprezentând ultima voință a creatorului ².

« Popă? Se zice, că nu e sat fără de popă. Pe semne, cine-a făcut zicala asta n-a știut de Sărăceni. Sărăcenii era un sat fără de popă. Adică — era sat cu popă, — numai că popa lor totdeauna era popă fără sat. Un lucru singur în felul lui cu Sărăcenii ăștia. Mai că n-a fost încă popă care să fi stat mai mult decât trei zile în Sărăceni: *într-una vine, într-alta rămîne, iar în a treia se duce. Cîți popi vinovați toți au trecut prin Sărăceni* și care a stat mai multă vreme aici, s-a curățit de păcate ».

Popa Tanda. Ed. Minerva, 1907, vol I. p. 11—12;
Ed. E.S.P.L.A., 1952, p. 56) [Sărăcenii]

« Era sat cel puțin de nume: nimeni nu putea zice că e popă făr' de sat. Și într-adevăr, mai potrivit *popă pentru mai potrivit* sat nici cu bobii nu s-ar fi putut găsi. Traista popii se potrivea cu pragul poporenilor ».

Ibidem (Ed. Minerva, 1907, p. 12;
Ed. E.S.P.L.A., 1952, p. 56)

« Budulea asculta cu mare băgare de seamă, deși nu înțelegea nimic. Dar, după ce s-a văzut singur, el a luat plumbul și a început să învețe a-și scrie numele. L-a scris o dată, l-a scris de două, de zece, de o sută de ori și *cu cît mai mult îl scria*, cu atît mai bine ».

Nuvela « Popa Tanda » a mai apărut în « Convorbiri Literare », IX, 1875, p. 88—100 și în volumul « Novele din popor » (1881); în aceeași ediție au apărut pentru prima oară și nuvelele « Budulea Taichii » și « Moara cu noroc. »

² Cursivul indică propozițiile sau cuvintele ce lipsesc din ediția E.S.P.L.A. care reproduce — cu aproximație — ediția 1921.

înțelegă că se poate să înțeleagă și altul ceea ce scrie, pentru că de câte ori suna într-un fel, el scria aceeași slovă ».

Budulea Taichii (Ed. Minerva, 1907, vol. I, p. 146 — 147; Ed. E.S.P.L.A., 1952, p. 74.)

Alteori cuvintele au fost amestecate în așa fel încît fraza apare lipsită de sens. Iată cum arată aceeași frază în ediția E.S.P.L.A. 1952 și ediția din 1907¹.

« Dușu se duse înapoi, însă nu înapoi la Buzău, de unde venise, ci unde-și lăsase hainele, se îmbrăcă din nou și plecă, înainte spre Ploiești, ca să aibă noroc ».

Comoara (Ed. E.S.P.L.A., 1952, p. 331)

« Dușu se duse înapoi, unde-și lăsase hainele, se îmbrăcă din nou și plecă, însă nu înapoi, la Buzău, de unde venise, ci înainte, la Ploiești, ca să aibă noroc ».

Ibidem (Ed. Minerva, vol. II, p. 237)

Din citatele de mai sus reiese cât de dăunătoare poate fi în operația de restabilire a textului autentic, aplicarea fie mecanică, fie inconsecventă a normelor textologice.

Exemple mai grăitoare despre consecințele diletantismului și ale superficialității în munca de pregătire pentru tipar a textelor clasice ne oferă edițiile de « Opere » de N. Bălcescu, apărute în ultimii doi ani. După cum îndeobște se știe, opera lui N. Bălcescu nu a fost, pînă în prezent editată după criterii științifice. În parte publicate de însuși marele gînditor democrat și revoluționar al anului 1848 în « Propășirea », « Curierul Românesc », « Magazin istoric pentru Dacia », « Junimea Romîna », în parte rămase în manuscrise autografe sau copii corectate — unele — de mîna lui N. Bălcescu, cu omisiuni și neclarități, scrierile marelui nostru istoric au fost arareori și numai fragmentar editate în trecut. Singura sa scriere care a fost mai des tipărită este « Istoria Romînilor sub Mihai-Vodă Viteazul », majoritatea editorilor reproducînd textul ediției din 1878 îngrijită de A. I. Odobescu. Această ediție conține numeroase abateri de la textul autentic, abateri care, se presupune, că s-ar datora mai mult lui I. Slavici decît autorului « Falsului tratat de vînătoare »². La aceste contribuții ale scriitorului și dascălului ardelean s-au adăugat, desigur, erorile corectorilor și tipografilor. De aceea ediția din 1878 a « Istoriei Romînilor sub Mihai-vodă Viteazul » nu poate fi considerată ca ediție de bază pentru studii științifice asupra operei lui N. Bălcescu. Ea rămîne doar un valoros document al istoriei noastre culturale, mărturisind continuarea spiritului democratic în rîndurile celor mai buni reprezentanți ai generației postpașoptiste.

¹ Cursivul indică cuvintele schimbate.

² Vezi « Convorbiri Literare », LXIII (1930), p. 397. I. Slavici, « Lumea prin care am trecut », scrisoare publicată postum, menționată și în N. Bălcescu, Opere, București, Ed. Acad. R.P.R., vol. II, p. 376.

Cunoscînd deficiențele ediției din 1878, precum și toate dificultățile legate de editarea operei inedite a lui N. Bălcescu, editorii și colectivele redacționale ale editurilor trebuiau să-și ia ca sarcină primordială îndepărtarea erorilor și restabilirea textului autentic. Această sarcină revenea în primul rînd cercetătorilor științifici din cadrul Institutului de istorie și redactorilor Editurii Academiei R.P.R., deoarece edițiile academice trebuie să constituie texte « de bază » pentru edițiile de masă. Or, astăzi, cititorul este neplăcut surprins de a găsi în fiecare din cele trei ediții apărute succesiv în E.S.P.L.A., Editura Academiei R.P.R., și Editura tineretului, aceeași operă în trei redactări diferite. Necunoscînd originalul, el va înclina să creadă că ediția Academiei, care de altfel se impune prin titlatură, format și aparat critic, este ediția de încredere. Dacă în principiu această înclinare este justificată, în cazul dat, cititorul este indus în eroare. Primele două volume ale ediției Academiei de « Opere » de N. Bălcescu deși au calități incontestabile față de edițiile anterioare, sînt totuși încă în afara noțiunii de ediție științifică. Cîteva exemple culese la întîmplare din Cartea a II-a a « Istoriei Romînilor sub Mihai-vodă Viteazul » sînt, credem, edificatoare. Dăm întîi textul din manuscrisul 79 Bibl. Acad. R.P.R. și apoi textul corespunzător din ediția Academiei ¹.

« Vaetele și cîrțirile poporului, demoralizarea ostașilor, a ianicerilor chiar, care nu mai vroiau a merge la război supt pricinuire că nu li să plătesc lefile *il înfioră* de frică și *il silit* [pe Murad al III-lea] a se gîndi și la trebile împărăției sale. Vistieria fiind sleită cu totul, *el* fu silit a lua din casa sa bani spre a *mulțami* oștile ce cîrteau cu obrăznicie, făcînd adesea și răscoale ».

(ms. cartea a II-a, cap. I)

« Vaetele și cîrțirile poporului, demoralizarea ostașilor, a ianicerilor chiar care nu mai vroiau a merge la război supt pricinuire că nu li *se* plătesc lefile, *il înfiorară* de frică și *il silită* [pe Murad al III-lea] a se gîndi la trebile împărăției sale. Vistieria fiind sleită cu totul, fu silit a lua din casa sa bani, spre a *mulțumi* oștile ce cîrteau cu obrăznicie făcînd adesea și răscoale ».

(Ibidem, ed. Academiei, 1953, vol. II, p. 62).

« Și *lacrămi înundară* obrazii și barba *sa* [a lui Murad al III-lea]. Sculîndu-se apoi d-acolo, *el intră* în odaia sa unde *se așvîrli* pe o sofa cu inima apăsată de temere și mîhnire ».

(ms. ibidem)

« Și *lacrimile inundară* obrazii și barba *lui*. Sculîndu-se apoi d-acolo, *el intră* în odaia sa, unde *se aruncă* pe o sofa cu inima apăsată de temere și mîhnire ».

(Ibidem, ed. Academiei 1953, vol. II p. 63)

« Noul sultan era un prinț crud, afemeiat și înmuat de tot prin *plăceri* care îl făcură de *pierdu* înfocarea ce avea mai întîi spre război ».

(ms. ibidem).

¹ Cursivul indică pasajele și cuvintele modificate care lipsesc sau sînt în plus în ediția Academiei.

« Noul sultan era un prinț crud, afemeiat și *muiat* prin plăcerile care îl făcură să piarză înfocarea ce avea mai întâi spre război ».

(Ibidem, ed. Academiei, 1953, vol. II. p. 63)

[Sigismund] «... îl închise în castelul Vințului, orașel pe *Murăș*, puțin departe de Alba-Iulia, vestit printr-o fără-de-lege a curții Austriei: uciderea cardinalului *Martinuție* (1551) de generalul *împărătesc spaniolul* Castaldo. Nu să știe *daca* Aron-Vodă a fost vinovat *într-adevăr* de trădarea ce a motivat arestarea lui, sau *de* a căzut jertfă a ambiției lui Răzvan și Bathori ».

(ms. cartea II, cap. VI.)

[Sigismund] «... îl închise în castelul Vințului, orașel pe *Mureș*, puțin departe de Alba-Iulia, vestit printr-o fără-de-lege a Curții Austriei: uciderea cardinalului *Martinuțiu* (1551) care fu ucis de generalul *spaniol* Castaldo. Nu se știe *daca* Aron-Vodă a fost vinovat *întru adevăr* de trădarea ce a motivat arestarea lui sau *dacă* a căzut jertfă ambiției lui Răzvan și lui Bathori ».

(Ibidem, ed. Academiei, 1953, vol. II. p. 71.)

[Sigismund Bathori] « trimise pe Gaspar Corniș la Zamoisky, marele hatman al coroanei Poloniei, care îi era cumnat, fiind în căsătorie pe soră-sa *Griselda*, spre a-i vesti că el s-a făcut acum stăpîn al Moldovei... ».

(ms. ibidem.)

[Sigismund Bathori] « trimise pe Gaspar Corniș la Zamoisky, marele hatman al coroanei Poloniei, spre a-i vesti că el s-a făcut acum stăpîn al Moldovei »... ».

(Ibidem, ed. Academiei, 1953, vol. II. p. 72.)

Ca să ilustrăm mai bine afirmațiile noastre privind erorile conținute de ediția Academiei a « Operei » lui N. Bălcescu, dăm mai jos o listă, incompletă, de cuvinte din Cartea a II-a, listă care cuprinde nu numai înlocuiri de cuvinte față de manuscris ci și alterări prin « modernizare » ale formelor de limbă vorbită existente în textul autograf al lui N. Bălcescu și pe care ediția Academiei trebuia să le păstreze.

Ms. Bălcescu

Ed. Academiei

prooroc	profet
se azvîrli	se aruncă
pildă	exemplu
concheranți	cuceritori
parcă	va părea
de	dacă
încă	iară
această	astă
nisangiu	nisamgiu (cuvînt inexistent în limba romînă)
oștile	oștire
cum că	că
atîță	multă
în	la

observează
dupe
mulțami
eghiptene
turbanuri
erodiu

(ei) sta
vine (impersonal)
materialurile
șerpe

observă
de pe
mulțumi
egiptene
turbane
erodici (cuvînt inexistent
în limba romină)

(ei) stau
vin
materialele
șarpe

Colaționarea textului Cărții a II-a din manuscrisul autograf cu ediția academică și cu ediția Odobescu din 1878 arată că editorul textului academic, muncind cu superficialitate a păstrat, ici și colo, arbitrar — dacă superficialitatea poate arbitra — intervențiile Slavici-Odobescu în textul « Istoriei Romînilor sub Mihai-vodă Viteazul » deși afirmă categoric în « Note » (p. 377) că ediția Academiei restabilește textul autentic al lui N. Bălcescu după manuscrisele originale păstrate în Biblioteca Academiei R.P.R. și persiflează, la adăpostul a cincizeci și opt de ani de la moartea lui Odobescu, pe primul editor postum al lui N. Bălcescu: « Se pare că regulile pentru editarea științifică a textelor nu pătrunseseră încă, la noi, pînă în anul primei ediții complete din opera lui Bălcescu: 1877 ».

Noi considerăm că asemenea apostrofare polemică minimalizează sensul patriotic al gestului lui Odobescu și că, avînd în vedere exemplele de mai sus, este cu totul nejustificată științificește. Mutatis - mutandis să nu întrebăm oare, ca Mihnea-vodă cel Rău: « Nu-i așa că ifosele științifice-amăgitoare? » Sau mai bine să sfătuim conducerea Institutelor Academiei R.P.R. și pe redactorii editurii, foruri culturale interesate în tipărirea textelor clasice în forma lor autentică, să controleze calitatea muncii colaboratorilor lor.

Exemple similare pot fi extrase din ediția N. Bălcescu, « Opere », apărută în E.S.P.L.A. (1952) ca și din ediția « Pagini Alese din Istoria Romînilor sub Mihai-vodă Viteazul », apărută în Editura Tineretului (1953) deși ultima ediție conține mult mai puține abateri de la textul autentic decît celelalte două. Cum însă noțiunea de autentic nu poate avea grade de comparație fără de a-și pierde sensul propriu, textul ediției apărute în Editura tineretului este, ca și celelalte, sub nivelul exigențelor științifice.

IV

Din problemele pe care le ridică munca științifică de stabilire a formei autentice a textelor clasice nu poate lipsi aceea a așa numitelor, « tăieri » sau « intervenții redacționale oportune ». Ea își are originea, în genere, în nesatisfăcătorul nivel științific și ideologic al redactorilor și editorilor.

Există în mentalitatea editorilor, a colectivelor redacționale, și a unor colaboratori științifici din domeniul literaturii o părere greșită, pseudo-științifică, vulgarizatoare a istoriei, după care scriitorii clasici ai literaturii noastre trebuie « aranjați » în așa fel încât imaginea lor să apară *pură*, neprihănită de contradicțiile dialecticii vieții, abstractizată. Și aceasta după ce un timp aceiași scriitori au fost considerați de pe pozițiile « teoretice » tot atât de eronate ale sociologismului vulgar. În fond, partizani înconștienți ai « teoriei artei » fără de conflict acești istorici literari, textologi și redactori insuficient pregătiți din punct de vedere ideologic, sub pretextul luptei împotriva obiectivismului renunță la *obiectivitatea științifică*, împiedicând astfel munca de cercetare serioasă a literaturii noastre clasice. În domeniul textologiei ei îndeplinesc sarcina de a explica științific în prefețe sau (în note subliniare confuziile ori chiar erorile săvârșite de scriitorii clasici într-o problemă sau alta — dar de ordin politic în special — prin « metoda punctelor » cu alte cuvinte prin omiterea textelor corespunzătoare. În felul acesta textele nu mai prezintă imaginea autentică a scriitorului, singura interesantă atât pentru cititorul obișnuit cât și pentru omul de știință.

Se știe că Lenin repudia textele clasice trunchiate de redacții sau conținând grave erori tipografice: « Dacă Turgheniev va fi editat suportabil (adică fără schimonosiri, lipsuri și greșeli de tipar grosolane), atunci face să te abonezi »¹. Problema editării clasicii « cu puncte » a fost pusă de curînd, din nou, în U.R.S.S.² Istorici ai artei și literaturii au criticat lipsa de obiectivitate a redactorilor și editorilor, tendința lor vulgarizatoare de a « reeduca » pe clasici și au afirmat dreptul și voința nobilă a cititorului de a cunoaște adevărul: [Cititorul] « nu este de acord să i se tăinuiască, nici să i se cocoloșească lipsurile [scriitorilor clasici] și în nici un caz nu o să ierte niciodată minciuna, chiar dacă ea ar fi dictată de cele mai bune intenții și oricît ar fi de acoperită de puncte »³.

În lupta împotriva acestor tendințe antiștiințifice s-au obținut la noi o seamă de succese importante, fără însă a se ajunge la rezultate categorice. Necesitatea unor discuții cu teme științifice asupra problemelor pe care le pune editarea textelor clasice ale literaturii noastre în forma lor autentică se impune și din acest punct de vedere, după cum se impune creșterea unor cadre bine pregătite în problemele textologiei atât în edituri, cât și în cadrul institutelor academice ce au a edita opere clasice ale literaturii românești. Instruirea temeinică este cu atât mai necesară cu cît în fața editurilor noastre se pune în prezent sarcina pregătirii pentru tipar a operelor complete ale clasicii români, în ediții critice.

¹ Lenin despre literatură, București, Ed. P.M.R., 1949, p. 210.

² M. Sokolski, Clasic cu puncte în « Literaturnaia Gazeta » nr. 136 (3165) din 17 noiembrie 1953 și An. Tarasenkov, Să nu simplificăm istoria literară, ibidem, nr. 146 (3175) din 10 decembrie 1953.

³ M. Sokolski, art. citat.